

Zdeňka Hladká – Olga Martinová

**Slova v soukromých dopisech
Lexikografická sonda**

Masarykova univerzita
Brno 2012

Zdeňka Hladká – Olga Martinová

Slova v soukromých dopisech
Lexikografická sonda

Masarykova univerzita
Brno 2012

Tato publikace vznikla a byla vydána v rámci grantového projektu č. 406/10/0823 (Soukromá korespondence 20. století. Rozšíření korpusových zdrojů, nové možnosti lingvistického využití) podporovaného Grantovou agenturou ČR.

Recenzentky:

prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc.

PhDr. Jarmila Bachmannová, CSc.

© 2012 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-7555-9 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-6112-5 (vázaná vazba)

DOI : 10.5817/CZ.MUNI.M210-6112-2012

Předmluva

Soukromé osobní dopisy dlouhodobě poutají pozornost badatelů řady humanitních oborů, zejména historiků, literárních vědců, v novější době též sociologů, psychologů aj. Zájem o soukromou korespondenci narůstá také v oblasti výzkumu jazyka. Potvrzuje to mj. množství edičních aktivit, na nichž se výraznou měrou podílejí – přinejmenším doprovodnými analýzami – právě lingvisté (připomeňme edice korespondence Karla Čapka, Franze Kafky, Boženy Němcové, Jiřího Voskovce a Jana Wericha, připravované edice korespondence Karla Havlíčka Borovského, Bedřicha Smetany). Aktuálnost a závažnost výzkumu soukromé korespondence ukázala i konference *Korespondenční texty a jejich lingvistické využití* (Brno 2011), která představila pestrou škálu současné teoretické i metodologické reflexe jazykové stránky soukromých dopisů. Lingvistická přitažlivost korespondenčního materiálu souvisí s mnohokrát deklarovanými charakteristickými kontrasty epistolárního stylu [SKWARCZYŃSKA 1975 aj.], k nimž patří zejména: a) mluvenost – psanost (v propojení s relací nespisovnost – spisovnost); b) dialogičnost – monologičnost; c) neliterárnost – literárnost (i dopisy zcela běžných pisatelů oscilují mezi těmito dvěma póly); d) individuálnost – konvenční stylizovanost.

V Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity se od 90. let 20. století zabýváme sběrem, korpusovým zpracováním a analýzou osobních dopisů řadových pisatelů. Pro potřeby lingvistického výzkumu jsme vytvořili sociolingvisticky, dialektologicky a zčásti též gramaticky označovaný elektronický Korpus soukromé korespondence, který obsahuje 2 000 ručně psaných dopisů a 1 000 e-mailů z přelomu 20. a 21. století pocházejících od 3 000 pisatelů, především mladých lidí. Část věnovaná ručně psaným dopisům se v roce 2006 stala samostatnou složkou Českého národního korpusu (KSK-dopisy; <http://ucnk.ff.cuni.cz>), v komplexnosti byly shromážděné texty i s fotokopiemi originálů a s dodatkem 2 000 SMS publikovány v práci *Čeština v současné soukromé korespondenci. Dopisy, e-mail, SMS* [HLADKÁ a kol. 2005]. V současné době se snažíme sběr a zpracování soukromých dopisů rozšířit na celé 20. století a obohatit tak dosavadní korpus o diachronní rozměr.

Ve výzkumné rovině se od 90. let 20. století zaměřujeme na využití korespondenčních textů pro poznávání jazykového úzu (na tento aspekt stu-

dia soukromých dopisů poukázal už Bohuslav Havránek [HAVRÁNEK 1938], Alois Jedlička [JEDLIČKA 1971–1972, 1974] aj.). V minulých letech jsme se mj. zabývali využitelností soukromé korespondence pro poznání teritoriální a sociální diferenciacie češtiny. Aktuálně se snažíme představit soukromé dopisy jako vhodný pramen pro lexikologický výzkum a lexikografickou reflexi. K tomuto cíli směřuje i předkládaná publikace přinášející nahlédnutí do oblasti příznakového lexika osobní korespondence mladých lidí.

Autorky děkují recenzentkám paní profesorce Marii Krčmové a paní doktorce Jarmile Bachmannové za všechny cenné rady a připomínky i za přátelskou vstřícnost, s níž se věnovaly posouzení textu. Poděkování patří také studentům a doktorandům brněnské bohemistiky, kteří s přípravou práce pomáhali. Zejména Martě Šabatové (Mrázové) za podíl na excerpci materiálu a dále Zuzaně Děngeové, Michaele Ficnarové a Petru Malčíkovi za pomoc při závěrečné revizi textu.

Úvod

V materiálu obsaženém v Korpusu soukromé korespondence (KSK), o jehož vybranou část se opírá tato práce, je vedle lexikálních prostředků neutrálních, bezpříznakových zastoupena pestrá škála prostředků příznakových. Jde především o (nespisovné) lexikum typické pro tzv. běžnou mluvu,¹ jímž je osobní korespondence vzhledem ke své neformálnosti a oscilaci mezi mluveností a psaností bohatě nasycena.

Pro jazyk osobních dopisů je v relaci k jejich intimnímu charakteru i zákonitostem dopisového žánru a textového vzoru (srov. náplň úvodních a závěrečných kompozičních složek) příznačné také četné zastoupení emocionálně zabarveného lexika. Ve zcela ojedinělém rozsahu, pestrosti i autenticitě zachycuje osobní korespondence např. hypokoristické varianty křestních jmen,² ve velkém množství pragmatická deminutiva, ale též slova mazlivá, zhrubělá, vulgární apod.

Vzhledem k věkovému složení pisatelů podává KSK cenné informace o slovní zásobě mluvy mládeže.

Rejstřík konkrétních typů příznakových lexikálních prostředků obsažených v analyzovaném souboru 100 dopisů z KSK-dopisy je bohatý a různorodý. Nacházejí se v něm expresiva (*vykuk, blbec*), slova zhrubělá (*prdlý, ségra*), vulgární (*nasraný, odsrat, posrat se*), slova obecné češtiny (*pracák, kámoš, kafe, tejdén*), expresivní výrazy příznačné pro běžnou mluvu (*auták, zvorat, pokazit, vydyndat něco*), výrazy typické pro mluvu mládeže (intenzifikační a hodnotící výrazy jako *báječně, bezva, blbě, děsivě, děsně, hrozně*), slangismy vázané na školní prostředí (*úča, vysvígo, němína*), slova hovorová (*řidičák, naši, moji rodiče*), výrazy knižní (*zželet se, tkvít/ tkvět*), výrazy zastaralé (*lont, vesnice*), pozdravy (*ahojda, ahojky, čau, čauik, čauky, nashle*), oslovení (*beruško, zlatíčko*). Objevují se i projevy jazykové tvořivosti (např. žertovné přesmyčky *mechulit, chumelit, limovat, milovat* a mnohé další). Hojně se vyskytují frazémy. Lexikální materiál soukromé korespondence je zajímavý nejen typologickou šíří příznan-

1 V pojetí Marie Krčmové je běžná mluva „funkčně vymezená podoba národního jaz[yka], jejíž strukturální náplň může být různá, často i smíšená, a to v závislosti na konkrétních okolnostech vzniku a percepcce komunikátu“ [KRČMOVÁ – CHLOUPEK 2002: 193].

2 V této práci se propriální složkou lexika obsaženého v KSK nezabýváme. K problematice hypokoristik v KSK viz např. [MACHALOVÁ – OSOLSOBĚ v tisku].

vých lexémů, ale především jejich koncentrací a vzájemným působením na malé textové ploše.

K široké problematice příznakového lexika v osobních dopisech lze přistupovat z různých hledisek a východisek – hlediska lexikologického, stylistického, sociolingvistického, psycholingvistického a v neposlední řadě i jazykově kulturního. V naší práci klademe otázku, jaké možnosti výzkumu skýtá přístup lexikografický.

Lexikografický pohled na příznakové lexikum v osobních dopisech mladé generace nemá zatím v české lingvistice svého předchůdce. Proto také naši práci míníme jako sondu, která má na jedné straně prokázat možné uplatnění lexikografického přístupu k lexikální složce soukromé korespondence, na straně druhé ukázat, že soukromá korespondence je vhodným pramenem pro studium příznakového lexika současné češtiny a zároveň cenným materiálovým i obecně teoretickým zdrojem pro lexikografické účely.

Lexikografický přístup v první řadě vyžaduje propracovat zásady tohoto způsobu popisu příznakového lexika, opřít je o obecně teoretická východiska. Ve spojitosti s tím je nutné řešit takové obecné otázky, jako je pojetí příznakovosti, příznakových lexikálních prostředků a jejich typologie. Důležitý prvek lexikografické koncepce představuje pojetí příkladové části. Je třeba hledat řešení, jak prezentovat užití slova, jak ukázat jeho lexikálně-sémantické okolí a naznačit způsob vyjadřování pisatele a také jak dokreslit výklad významu dané jednotky.

Řešení lexikografického přístupu se podává v části *Slovník soukromé korespondence. Dopisy mladých lidí z přelomu 20. a 21. století*. Po výkladech o koncepci slovníkového popisu a uspořádání slovníku následuje vlastní slovníková část. Frazémy se výběrově zpracovávají v samostatné příloze (*Příloha 1. Frazémy a idiomy*). Monografické zpracování dále obsahuje soupis osobních dopisů tvořících materiálovou základnu slovníkového popisu. Každý dopis je opatřen základními sociolingvisticky relevantními údaji o pisateli a krátkou informací o tematické náplni textu (*Příloha 2. Charakteristika dopisů*). Pro ilustraci se zařazují také ukázky ručně psané korespondence (*Příloha 3. Ukázky dopisů*).

Slovník soukromé korespondence. Dopisy mladých lidí z přelomu 20. a 21. století

I. Východiska slovníkového popisu

1. *Slovník soukromé korespondence* se pojímá jako slovník speciální a diferenční. Jeho cílem je zaznamenat soubor příznakových lexikálních prostředků užitých v osobních dopisech, konkrétně v soukromé korespondenci mladých lidí z přelomu 20. a 21. století (dále jen osobní dopisy). Zároveň si klade za úkol podat výklad významu prezentovaných lexikálních jednotek.

Příznakovými lexikálními prostředky rozumíme prostředky vyznačující se charakteristickým, rozlišujícím rysem.³

Mezi příznakové lexikální prostředky se v slovníku řadí lexikální jednotky, jejichž příznakovost se zakládá na příslušnosti k některému z útvarů a poloútvárů národního jazyka, k typu komunikace a k jednotlivým stylům a stylovým vrstvám (*spacák* hovor., *jsoucnost* kniž., *depka* ob. ,deprese;

---

3 Příznakovost lexikálních prostředků se řadí k trvale otevřeným otázkám. Rozdílná pojetí a vymezení příznakovosti lexikálních prostředků i jejich klasifikace se zakládají na tom, přistupuje-li se k jevu z hlediska lexikografického, lexikologického nebo stylistického, uplatňuje-li se hledisko systémové nebo „situačně-kontextové“, či opírá-li se koncept příznakových lexikálních prostředků o přístup sociolingvistický.

Z lexikografického a lexikologického hlediska se nověji příznakovostí lexikálních jednotek zabýval Josef Filipec [FILIPEC 1995a, 1995b]. V lexikograficky orientované studii [FILIPEC 1995a: 40] uvádí, že příznaky LJ [lexikálních jednotek] je třeba chápat „jako opoziční charakteristiky na ose příznakovost – bezpříznakovost, neutralnost, fungující jako restriktivní hodnoty užití LJ“. Podle autora tvoří opoziční diasystémy vzhledem k času, prostoru atd. Pokud jde o lexikum s pragmatickými sémý, tyto sémý „svým příznakem vymezují úzus LJ a nabývají stylistické funkce, takže vytvářejí v konfrontaci s LJ neutrálními specifický metasystém opozičních stylistických kvalifikátorů, charakteristik“ [FILIPEC 1995a: 36].

S novým, nosným pojetím příznakovosti lexikálních prostředků přichází *Slovník současného slovenského jazyka, A–G* (2006) v rámci koncepce funkčních kvalifikátorů.

Z novějších stylistických domácích prací zde připomínáme heslovou stať Milana Jelínka *Příznak stylový* v Encyklopedickém slovníku češtiny [JELÍNEK 2002: 360–361] a práci Marie Čechové [ČECHOVÁ 2008: 33–39]. Jelínek [JELÍNEK 2002: 360] při charakteristice příznakových lexikálních prostředků upozorňuje, že klasifikace příznaků „není jen věcí stylistiky, jednotlivé typy příznaků mají rozdílné uplatnění v různých druzích komunikace a nabývají stylistického příznaku v textu“. Čechová [ČECHOVÁ 2008: 34] se zabývá otázkou systémové a situačně-kontextové příznakovosti jazykových jevů.

teplota obl. čes. ‚horečka‘, *synek* obl. slez. ‚mladík, hoch‘, *dýza* slang. ‚diskotéka‘). Připomínáme, že příznakovost lexikálních prostředků z tohoto hlediska bývá představována jako rozložení, umístění výrazových prostředků na ose spisovnost – nespisovnost.⁴

K příznakovým prostředkům náležejí dále ty, jejichž příznakovost se zakládá na vyjádření citového, hodnotícího a volního postoje mluvčího, tj. prostředky s rysem expresivity, emocionality, evaluace (*vykuk* ‚vychytalý člověk‘; *řvát* ‚plakat‘; *pekelně* ‚velmi, značně‘ – *prázdniny se pekelně nachýlily k závěru*; oslovení: *beruška*; nadávky: *blbec*; pozdravová citoslovce: *ahojky*; emocionální citoslovce: *proboha*; zvukomalebná citoslovce: *ach, jé* atd.).⁵

K příznakovým prostředkům se rovněž přiřazují výrazy zastaralé a zastarávající, výrazy dobové a prostředky příznakové z hlediska frekvence.

Jak patrně, při řešení problematiky příznakovosti, v pojetí a klasifikaci příznakových lexikálních prostředků *Slovník soukromé korespondence* (dále SSK) navazuje na domácí lingvistickou tradici, na práce zabývající se současnou jazykově útvárovou a funkčně komunikační situací češtiny, na práce lexikologické a stylistické a v neposlední řadě na výkladové slovníky současné češtiny.⁶

4 Z hlediska stylistického podává takový výklad Milan Jelínek [JELÍNEK 1995b: 779]: „Podle stylových příznaků [...], lze sestavit stylistickou osu nejméně se třemi hodnotami: neutrální, hovorovou a knižní. Na straně hovorovosti je možné osu prodloužit za hranice spisovnosti tak, že zahrne prostředky interdialektické (zejména obecně české) a za nimi nářeční, na straně knižnosti pak prostředky archaické [...].“ Jelínek zde navazuje na svou dřívější stať [JELÍNEK 1979]; nověji se touto typologií zabývá v hesle *Příznak stylový* [JELÍNEK 2002]. – Podobnou charakteristiku, avšak zřetelně vedenou z pozice strukturálních útvarů češtiny, najdeme v kolektivní práci *Čeština – řeč a jazyk* [ČECHOVÁ a kol. 2011: 23].

5 Na problémy s pojetím expresivity poukazuje František Čermák v monografii *Lexikon a sémantika* [ČERMÁK 2010: 124–125]. – Při pojetí expresivity vycházíme z výkladu Jaroslava Zimy v monografii *Expresivita slova v současné češtině* [ZIMA 1961]. – Hodí se zde též připomenout kritéria expresivního zařazení lexikální jednotky u Igora Němce [NĚMEC 1968: 33–34]: „[...] expresivní zabarvení (expresivní příznak) dané lexikální jednotky považujeme za prokázané tehdy, vyskytuje-li se tato jednotka pouze v citově hodnotícím nebo aktualizacním kontextu (a) a zároveň se vyznačuje aspoň jednou z dalších vlastností: buď zvláštním hláskovým skladem (b) nebo intenzifikací obsahu (zmnožením významových znaků) svého synonyma (c) nebo konkretizační označované představy (d).“

6 Výčet všech prací omezuje na uvedení jen několika titulů: Alois Jedlička: *Spisovný jazyk v současné komunikaci* (1974), *Příruční mluvnice češtiny* (1995), Marie Čechová – Marie Krčmová – Eva Minářová: *Současná stylistika* (2008), Josef Filipce – František Čermák: *Česká lexikologie* (1985); František Daneš a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (1997); dále studie Josefa Filipce *Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového* (1995a), práce Milana Je-

Pozn.: Přijaté řešení se týká i složky terminologické. Užíváme tradičně uplatňovaná označení *stylový příznak*, *stylová charakteristika*, *stylový kvalifikátor*, přestože tato označení svým popisným charakterem poukazují na stylistické východisko při vytyčování příznakovosti lexikálních prostředků a také jen na jistý okruh lexikálních prostředků.⁷

2. SSK zachycuje slova plnovýznamová i slova nadstavbových a nesamostatných slovních druhů (zájmena, částice, spojky a citoslovce). Do slovníku jsou zahrnuta stylově příznaková zájmena (*ten samý* hovor. ‚týž‘), spojky (*leč* kniž. ‚ale‘), předložky (*dle* poněk. knižně ‚podle‘); obecněčeské variantní podoby zájmen (*ňáký* ob. ‚nějaký‘), spojek (*páč* ob. ‚protože‘); částice (např. *ale* vyjadřující zdůraznění citového postoje mluvčího – *To jsem se ale měla*), citoslovce (*fúj, hm, hurá, proboha, vid' aj.*).

Frazémy jsou zpracovány v samostatné příloze (*Příloha 1. Frazémy a idiomy*).

3. Rozsahem se slovník řadí k tzv. malým slovníkům; obsahuje přes 800 hesel.

II. Materiálová základna

Z celkového počtu 2 000 osobních, ručně psaných dopisů zpracovaných v Korpusu soukromé korespondence, konkrétně v jeho části KSK-dopisy, byl vybrán relativně kompaktní soubor 100 dopisů (kritériem výběru byl věk pisatelů do 30 let). Autoři dopisů mají středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání nebo jsou studenti středních (i učňovských) nebo vy-

---

línka (1979, 1995, 2002). Pokud jde o slovníky, jsou to především *Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1. vyd. 1978, 2. vyd. 1994 a vyd. násl.) a *Nový akademický slovník cizích slov* (2005).

7 K pojetí příznaků, k lexikografickému přístupu k nim i k řešení terminologických otázek srov. výstižný výklad Jána Bosáka [BOSÁK 2008: 123]: „Nielen v širšej kultúrnej verejnosti, ale aj užšie v lingvistickej obci sú zafixované predovšetkým výrazy štylistické, resp. štylové kvalifikátory. Pri práci nad prvým zväzkom Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006) sa ukázalo, že štylistické kvalifikátory tvoria iba jednu podmnožinu – hoci najpočetnejšiu – funkčných kvalifikátorov. Pragmaticky a skúsenostne vychádzame z faktu, že existuje istý rozdiel – niekedy väčší, inokedy menší – medzi štylistickým a lexikografickým prístupom v hodnotení lexikálnych jednotiek: v štylistike sa lexikálne jednotky vyberajú a usporiadávajú vopred vzhľadom na základnú funkciu prejavu (komunikátu), v lexikografickej práci je to naopak – v mnohomiliónovom korpuse, v elektronickej databáze textov, sa hľadajú aktuálne systémové väzby a prepojenia lexikálnych jednotiek.“

sokých škol, pocházejí z celého území České republiky; dopisy se datují do období let 1997–2003.

Pro soubor těchto dopisů je kromě sociolingvistických charakteristik příznačná i jejich složka obsahová a tematická (dopisy jsou čistě osobní, často pouze kontaktové, k frekventovaným tématům patří líčení, co pisatel právě dělá, co dělal v poslední době, milostné vztahy, vztahy s kamarády, s rodiči, školní problémy, prázdninové činnosti, zážitky z dlouhodobějšího pobytu v cizině apod.). Charakteristická je také složka jazyková a vzhledem k ručnímu psaní i složka grafická. (Tvaroslovných a hláskoslovných jevů si částečně všimáme v části VI.)

Soupis a stručnou charakteristiku osobních dopisů tvořících materiálový zdroj přináší *Příloha 2. Charakteristika dopisů*.

Pozn.: Nabízí se otázka, zda 100 dopisů obsahuje pro lexikografický popis lexikální složky osobní korespondence dostatečně reprezentativní materiál. Porovnání s referenčními sondami provedenými na celém KSK-dopisy a také s budovaným registrem všech příznakových (nebo alespoň v základních slovnících nezaznamenaných) lexikálních jednotek z KSK-dopisy však ukázalo, že excerpcí vybraného vzorku přinesla typologicky srovnatelný, a tudíž pro první lexikografickou sondu jazyka soukromé korespondence dostatečně reprezentativní materiál.

III. Výběr heslových jednotek

Výběr hesel – v souladu s cílem slovníku – vychází z kritéria příznakovosti lexikálních prostředků.

Podle tohoto kritéria (a zásady) se do slovníku zařazují výrazy, které se charakterizují (a také hodnotí) jako obecněčeské, oblastní, nářeční, slangové, hovorové, knižní; dále výrazy expresivní, v jejichž rámci se rozlišují slova s kladným citovým zabarvením, slova hanlivá, zhrubělá a vulgární; rovněž se zařazují lexikální prostředky zastarávající a zastaralé, výrazy s charakteristickou frekvencí i lexikální prostředky příznakové z dobového hlediska. Kritérium příznakovosti se týká nejen výběru slov plnovýznamových, ale také výběru zájmen, spojek, předložek, částic a citoslovcí (srov. pojetí příznakových lexikálních jednotek a jejich klasifikaci v I. 1. a také jejich charakteristiku z hlediska slovních druhů v I. 2.).

Metodika výběru

Podklad pro výběr heslových slov tvořil soupis příznakových lexémů (včetně frazémů)⁸ zjištěných v stanoveném souboru korespondenčních textů na základě porovnání s výkladovými slovníky současné češtiny – především se *Slovníkem spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1978, 1994 a násl. vyd.; dále SSČ) a *Slovníkem spisovného jazyka českého* (1960–1971; dále SSJČ). Přihlíželo se také k *Novému akademickému slovníku cizích slov* (2005; NASCS), k slovníku Zdeňky Sochové a Běly Poštoilkové *Co v slovnících nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě* (1994; CSN); k slovníku *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 1, 2* (1998, 2004; NS 1, NS 2), k *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (2. rozšířené vyd. 2009; SČFI) a též k *Frekvenčnímu slovníku mluvené češtiny* (2007; FSMČ).

Pozn. Opírá-li se zjišťování příznakových jednotek o porovnání se slovníkovými popisy lišícími se rozsahem, zaměřením, dobou vzniku, rozdíly v celkovém pojetí atp., je třeba si uvědomit možnosti a meze tohoto postupu. Při shromažďování příznakových lexémů jde konkrétně o tyto aspekty:

1) V materiálu osobních dopisů se vyskytují i jednotky, které základní výkladové slovníky současné češtiny (SSJČ, SSČ) neregistrují, protože jde o slova novější lexikální vrstvy, než popisují dané slovníky (*pohodář, batůžkář, net, internet, opatrovat se, prozvonit*), nebo protože se orientují především na spisovnou slovní zásobu, zatímco porovnávané lexémy náležejí k prostředkům obecné češtiny nebo k slangu nebo k prostředkům oblastním (*foťák, nákladák, cígo, křídlice*). (Obě hlediska se v mnoha případech prolínají.)

2) Slovníky se liší, pokud jde o zaznamenávání příznakovosti a bezpříznakovosti u téhož slova. Např. *alibismus* podává SSJČ bez charakteristiky, časově následující SSČ uvádí kvalifikátor hanl. a novější NASCS opět podává lexém bez charakteristiky; *odpoutat se* ve významu ‚odloučit se‘ charakterizuje SSJČ jako poněkud knižní, ale SSČ překvapivě jako neutrální.

3) Rovněž je otázkou, nakolik slovníkové charakteristiky některých slov odpovídají dnešnímu stavu. Např. *áro* se podává v NASCS s kvalifikátorem slang., předložka *díky* v SSČ je hodnocena kniž. ap.

K těmto skutečnostem se přihlíželo jak při výběru heslových jednotek, tak při podávání stylových kvalifikátorů. – K užití SSJČ, SSČ, popř. NA-

8 Na vytvoření soupisu se v rámci své diplomové práce podílela Marta Šabatová [ŠABATOVÁ 2007].

SCS při výkladu významů lexikálních prostředků v SSK a při uvádění stylových kvalifikátorů viz IV. a V. 1.

Vzhledem k povaze výchozího soupisu příznakových lexémů se při výběru heslových slov přistoupilo k porovnání tohoto shromážděného materiálu s dalšími zdroji. Provádělo se porovnání s ostatními korespondenčními texty shromážděnými v KSK-dopisy, s materiálem Českého národního korpusu a s materiálem internetových textů. Na tomto základě se revidoval podkladový soupis příznakových lexémů a také se zjišťovala příznakovost lexikálních prostředků, které ve slovnících nejsou zaznamenány.

IV. Výklad významu lexikálních jednotek

Pro SSK se přijala zásada vycházet při podávání lexikálních významů slov a slovních spojení z významů, v nichž jsou tyto jednotky doloženy v materiálové bázi. Přijatou zásadou se sleduje nejen cíl **informační**, tj. informovat o významu užitých slov. Umožňuje se tím také ukázat některé **charakteristické rysy** popisovaného lexika.

V prvé řadě přijetí zásady umožňuje ukázat, že význam užitě lexikální jednotky je významem běžným, **uzuálním** (srov. např. významy slov jako *základka* ‚základní škola‘ – „*připomínala mi našu třídní ze základky*“ [1887]; *pusa* ‚polibek‘ – „*jestli mi přijde dát pusu*“ [1983]; *naštvaný* ‚rozzlobený, rozhněvaný‘ – „*jsem naštvanéj jako blázen*“ [1900]; *dýza* ‚diskotéka‘ – „*ještě v tu sobotu jsem šla na dýzu*“ [1951]). Umožňuje také zachytit **individuálně odstíněné užití** (např. *nahlížet* ve významu ‚pronikat k podstatě jedinečného člověka‘ – „*je moje vnímání druhého poznamenáno [...] sníženou schopností kriticky jej nahlížet*“ [1928], srov. s významem slova *nahlížet* v SSJČ).⁹

Přijatá zásada umožňuje ukázat i další jevy. Patří k nim **jednoznačnost**, **určitost** užívaného lexika na straně jedné a **neurčitost**, **vágnost** na straně druhé. (Srov. např. sémanticky neostré výrazy jako *pakárna* ‚nějaké [protivné, otravné, nesmyslné apod.] prostředí, místo, zařízení¹⁰‘; *šilený* ‚strašný, hrozný, bláznivý, nesmyslný‘; *lítat* ‚(v pohybu) zařizovat spoustu

9 V hranatých závorkách se uvádí identifikační číslo dopisu.

10 Zde jde o plynulost v rámci významů ‚místo, prostředí, zařízení‘, *pakárna* ovšem pokrývá i významy ‚nesmyslná činnost‘, ‚hloupý nápad‘ a další.

organizačních, pracovních záležitostí ap.¹¹ Rovněž ukazuje rozrůzněnost **expresivního** lexika aj.

Metodické aspekty

Vzhledem k tomu, že se v SSK k výkladu významů lexikálních jednotek, které jsou zachyceny ve výkladových slovnících, přistupuje na pozadí těchto slovníkových popisů, je třeba ozřejmit některé diference mezi výkladem významů lexikálních jednotek v SSK a mezi slovníkovými popisy.

Diference mezi SSK a výkladovými slovníky v prvé řadě spočívají v tom, že výklady významů slov a slovních spojení v SSK nejsou vždy identické s výklady ve slovnících (srov. např. výklad významu *tahoun* v SSJČ – ‚kdo dovede táhnout (těžce n. vytrvale pracovat); dříř, pracant‘ a v SSK – ‚kdo dovede vzít za práci, podněcuje, vede ostatní‘; *fandit* v SSČ – ‚s náruživým zájmem stranit určitému sportu, mužstvu ap.‘ a v SSK – ‚s velkým zájmem někomu stranit, přát vítězství‘). Rozdíly mezi výklady v SSK a ve výkladových slovnících se mohou zakládat na sémantických posunech a změnách v sémantice lexikálního prostředku, mohou však také vyplývat z odlišné detailnosti slovníkových popisů.

Diference se týkají také zachycování polysémnních jednotek v SSK. Zásada vycházet při podávání lexikálních významů slov a slovních spojení z významů, v nichž jsou tyto jednotky doloženy v materiálové bázi, znamená, že se v SSK nezaznamenává polysémnní struktura lexikálních jednotek v tom rozsahu, ve kterém ji prezentují výkladové slovníky.

V. Stylová charakteristika lexikálních prostředků

Podávání tzv. stylových příznaků lexikálních jednotek patří k základním koncepčním prvkům SSK. Jejich uvádění – jak již bylo řečeno – vychází z dosavadní klasifikace stylových příznaků (viz I. 1; tam i poznámka terminologická).

S podáváním stylových charakteristik se pojí některé problémy, mezi jiným se týkají konkrétního uvádění stylových příznaků lexikálních prostředků podle výkladových slovníků současné češtiny a způsobů prezentace stylových charakteristik v SSK.

1. Pro SSK se přijímá zásada neuvádět kvalifikátory mechanicky podle

---

11 Srov. doklad: *Neboj, nejsem prdlá, ale byl u nás turnaj v házený. To byl teda den, od 8 hodin do 15 odpoledne jsem lítala v tělocvičně.* [1880].

dosavadních slovníkových popisů, ale přistupovat k charakteristikám příznakových lexikálních jednotek podle současného stavu, tzn. na základě empiricky zjištěných dat. Jako ověřovací zdroje se vedle celého KSK-dopisy braly v potaz zejména synchronní korpusy ČNK a internetové texty.

Uplatnění zásady znamená, že se některé lexikální jednotky v SSK svými charakteristikami liší od charakteristik v SSJČ, SSČ, popř. NASCS. Např. lexém *bytovka* je v SSK charakterizován jako hovorový (v SSJČ má kvalifikátor stav. a uř. slang.), *barák* ‚dům‘ má v SSK kvalifikátor ob. (v SSČ expr.), *gympl* ob. (v SSJČ zast. stud. slang.), *matura* ob. (v SSČ zast. slang.), *remcat* expr. (v SSJČ nár. expr.), *privát* ‚soukromý byt‘ hovor. (SSJČ poněk. zast.). Na rozdíl od SSJČ a SSČ se výraz *šéfka* posuzuje v SSK jako hovorový (oba slovníky jej podávají bez kvalifikátoru, tzn. hodnotí jej jako výraz neutrální). U tzv. deminutiv jako *autíčko*, *krámeček*, která deminutivní formou primárně vyjadřují citový postoj mluvčího, se – na rozdíl od SSJČ – podává charakteristika „expr. s kladným citovým zabarvením“.

2. Při uvádění stylových příznaků lexikálních jednotek se v SSK v převážné většině uplatňuje dosavadní lexikografický přístup, tj. užívá se **kvalifikátorů** a jejich kombinací. Srov. např. *naši* hovor. ‚moji rodiče‘, *řidičák* hovor. ‚řidičský průkaz‘, *brnknout* hovor. ‚zatelefonovat‘; *foťák* ob. ‚fotoaparát‘, *kafe* ob. ‚káva (nápoj)‘; *rošťák* hovor. expr. ‚rozpustil dítě, darebák, uličník‘, *brácha* ob. expr. ‚bratr‘, *fofr* ob. expr. ‚velký spěch‘, *kašlat* (na koho, na co) ob. expr. ‚nedbat na někoho, něco‘.¹²

Při frekvenčních charakteristikách a při charakteristice slov příznakových z hlediska dobového se uplatňuje popis podávaný v **poznámce** umístěné na konci heslové statě. Srov. např. poznámku u výrazu *dopisek* expr. s klad. cit. zabarvením ‚*dopis*‘ – V korespondenci mládeže častý výraz.; z hlediska dobové příznakovosti srov. poznámku u výrazu *CD* ‚týkající se kompaktního disku‘ – Výraz příznačný pro současnou komunikaci.

Poznámka slouží také k postižení toho, v jakém typu komunikace, v které komunikační oblasti se konkrétní výraz vyskytuje, užívá, uplatňuje. Např. poznámka „Zejména v mluvě mladé generace.“ u heslového slova *mamča*

12 Jsme si vědomi všech nevýhod podávání „stylových“ příznaků lexikálních prostředků formou kvalifikátorů i s tím spojených nepřesností, zjednodušení, neurčitostí. Jestliže je např. u výrazu *cígo* uveden kvalifikátor slang., míní se tím slangový ráz výrazu a nikoli vázanost slova na sociální prostředí a na skupinu uživatelů s tímto prostředím spjatých. Na rozdíl od toho kvalifikátor slang. u slova *dějzl* ‚dějepis‘ zahrnuje oba aspekty, tj. příznak slangovosti spočívající jak v expresivitě a deformaci výrazové struktury, tak v užití v mluvě školní mládeže.

vyjadřuje, že je to výraz užívaný v běžné (každodenní) ústní komunikaci, a to hlavně příslušníky mladší generace.

V případě slangových výrazů, jako např. příslovce *normal* ‚normálně‘, je informace o jejich příznakovosti, vyjádřená kvalifikátorem *slang*., doplněná v poznámce informací, že jde o slangový výraz užívaný v mluvě mládeže.

Poznámky se využívá také u „nevykrystalizovaných případů“, tj. u slov ztrácejících příznakovost v důsledku jejich frekventovaného užívání ve více-
rých komunikačních sférách, např. *plichta* ‚nerozhodný výsledek‘. Nepodává se kvalifikátor, ale na příznakovost se upozorňuje poznámkou „Ve sportovním prostředí. Užívá se též v běžné komunikaci.“. (O využití poznámky viz též VII. 7.)

3. Lexikografický přístup k podávání příznakových lexikálních prostředků nezůstává jen u uvádění stylových příznaků heslových slov, ale upozorňuje i na specifické, kontextově vázané užití. Toto užití se signalizuje umístěním kvalifikátoru před citátovým dokladem: srov. např. *miláček* ‚člověk někomu milý‘: iron. ... *tak jsem si říkala, že by tam mohli ti naši miláčkové (učitelé) zůstat o pár měsíců dýl...* [1948]. (Viz VII. 4. 2. 3.)

4. Podávání sémanticko-pragmatických příznaků a jejich kvalifikátorů viz VII. 4. 2. 3.

VI. Hláskosloví, tvarosloví a pravopis

Z hláskoslovného, tvaroslovného a také z pravopisného hlediska znamenají osobní dopisy tvořící materiálový zdroj SSK nejen osobitý, ale i dost rozrůzněný soubor. Se zřetelem k stanovení zásad lexikografického přístupu k jevům daných jazykových rovin a oblastí je proto třeba alespoň stručně tento soubor charakterizovat.¹³

1. Převážnou většinu tvoří dopisy, v nichž se užívají běžně, i když v nestejně míře, hláskoslovné a tvaroslovné prostředky obecné češtiny, resp. obecné češtiny modifikované lokálně.¹⁴ (Charakter syntaktických¹⁵ a lexikálních prostředků zde necháváme stranou.)

Srov. např.: *Promiň, že ti píšu takhle pozdě, ale vůbec nemám čas. Jsem*

13 Detailněji k této problematice [HLADKÁ 2001, 2006].

14 Pro některé z nich by bylo možné užít vyjádření Milana Jelínka [JELÍNEK 1995a: 126], tj. že jsou to dopisy „psané obecnou češtinou“.

15 Analytickou sondu týkající se syntaktické stránky 100 dopisů shodných s materiálovouází této publikace zpracovala Jana Hoffmannová [HOFFMANNOVÁ v tisku].

furt v jednom kole s dětma a tak. Taky promiň, že píšu na čtverečkovanéj papír, ale jsem teď zrovna v lese na etap. hře, sedím na stanovišti a čekám až sem přiběhnou ty parchanti... Jsou [kluci] tak skvělý. Je s nima (některejma) hrozná sranda. Zato holky od nich z oddílu mě nemaj rády. Asi žárlej. [1879].¹⁶

Další charakteristickou skupinu představují dopisy, v nichž se (spolu s prvky obecné češtiny) vyskytují prvky nářeční, signalizující nářeční zázemí pisatele.

Srov.: Myslím, že se zejtra nehnu z domu, páč su zatím jediná, kerou všechny katastrofy minuly. [1942]; Já jsem udělala blbost, že jsem šla hned na pracák, a proto na brigádu nemožu, tak su furt doma... [1934].

Kromě dopisů vyznačujících se nespisovným základem obsahuje materiálová báze také dopisy, které jsou realizovány na základě spisovného jazyka. Pro část z nich je příznačné, že obsahují hovorové prvky (např. tvary *přeju, oblíct*), pro jiné zase, že se v nich – ale víceméně okrajově – objevují některé prostředky nespisovné.

Srov.: Jsem v Táboře, sama samotinká a je mi smutno. Ale takový zvláštní... Ještě se domluvíme, co a jak podniknem, ale počítej se mnou. Stejně jako s narozeninama, jejichž místo konání je stále předmětem spekulací. [1921]

Pozn.: Je třeba říci, že jeden a týž prostředek nebývá užíván v celém dopisu v jedné podobě, ale že se jeho variantní podoby střídají. Tak např. jeden a týž pisatel užívá nejen podoby *jsem, jsme*, ale i *sem, sou*; vedle konstrukcí se spisovným kongruentním tvarem adjektiva užívá konstrukce s nespisovným tvarem adjektiva, např. v dopisu [1899]: „*je to šílené*“ vedle „*to taky není tak hrozný*“.

Načrtnuté typy osobních dopisů ukazují, že stanovisko k podávání hláskových a tvaroslovných prostředků hraje v SSK důležitou roli jmenovitě kvůli uchování nebo ztlumení autentičnosti dokladového materiálu.

2. Rovněž po stránce pravopisné nepředstavují osobní dopisy homogenní soubor. V materiálové bázi se jednak vyskytují dopisy obsahující v různém rozsahu různé druhy pravopisných chyb¹⁷, jednak se zde nacházejí dopisy psané – až na interpunkci – shodně s pravopisnými pravidly.

¹⁶ Doklady zde graficky ani pravopisně neupravujeme.

¹⁷ Dopisy s velkou koncentrací pravopisných chyb nejsou nikterak vzácné. Např. v dopise č. 1900 autor píše *vým, nevým, rozplívat, račí* (místo *radši*), *neš* (místo *než*) aj. Na závěr dopisu se omlouvá: „*Prosím tě omluv tu spustu (sic!) chyb a to škrábání.*“

Při bližším pohledu se ukazuje, že neortografické psaní souvisí jak s osobními vlastnostmi pisatele, s jeho sociálním postavením, vzděláním, věkem, tak s výslovnostními poměry příslušného jazykového území. Zatímco pravopisné chyby jako např. v psaní *y* a *i* (*vydět* místo *vidět*, osobní zájmeno v 1. pádě *mi* místo *my*, *pomluvi* místo *pomluvy*, *ozvy se* místo *ozvi se*) ukazují na prvně uvedené faktory (pisatelé přitom často píší „*promiň ty chyby*“, „*na chyby se neďivej*“), vliv krajové výslovnosti se odráží v psaní podob *prosim*, *sedím* apod.

V neortografickém psaní se však také někdy projevuje komunikační záměr pisatele dopisu. Autor chce pravopisně nesprávnými podobami slov adresáta pobavit nebo chce hrou s grafickou podobou slov vyjádřit svůj postoj k nějaké konkrétní situaci ap.

Osobitým případem jsou prosté písařské omyly (např. napsání *zrapnit* místo *ztrapnit*).

Shrneme-li, ukazuje se, že k stěžejním otázkám při stanovení zásad týkajících se hláskoslovných, tvaroslovných a pravopisných jevů náleží řešení poměru mezi autentičností, resp. požadavkem uchování autentičnosti dokladu, a potřebou, požadavkem srozumitelnosti.

V tomto rámci se pro slovník přijímají příslušné zásady.

3. Pro **hláskoslovné a tvaroslovné** jevy v citátových dokladech¹⁸ se stanovují tyto zásady: a) Slova a tvary s hláskoslovnými a tvaroslovnými rysy obecné češtiny včetně jejích lokálních variant se neupravují. Citátové doklady tak zachycují typické obecněčeské hláskoslovné jevy, jako je hláska *í* (psaná *y*, *í*)¹⁹ tam, kde spisovná čeština má staré *é* (*turnaj v házený, z Český Třebový do Moravský Třebový, strašnýho sněhu*), *ej* na místě *y* (*tejden, vejskat, starej (pohled), (holky), s ktorejma*), absenci *-l* v příčestí činném po souhlásce (*nikdo si toho nevšim, nemoh, vytrh, vybod se*).

Podobně se zachycují v dokladech tvaroslovné jevy obecné češtiny: unifikované zakončení 7. pádu množného čísla všech typů skloňování na *-ma* (*hrát s klukama a holkama volejbal; cizíma lidma; s těma pěti předmětama*) a unifikované zakončení tvarů přídavných jmen v 1. pádě množného čísla (*chodí tam pěkný kluci; opuštěný děti*).

18 O podobě heslových slov viz *Uspořádání slovníku*.

19 Při uvádění příkladů užíváme grafémy *y*, *i* a *ý*, *í* podle zvyklosti zaznamenávat komunikáty obecné češtiny na způsob češtiny spisovné.

Z dalších jevů, které se neupravují, lze alespoň ilustrativně uvést slovesné tvary 3. osoby množného čísla *dělej, čekaj, musej, spěj* (k *spát*), *jí* (*ty blbci tady jí akorát hamburgry*).

Nesjednocují se variantní podoby přítomných tvarů slovesa *být* (tj. spisovné *jsem, jsme* atd. a nespisovné *sem, sme* atd.) ani tvary kondicionálu (*bysme, (a)by sme, (a)by jsme*).

Problematictější jev představují např. psané podoby sloves 4. třídy (*sedim, rozumim*) a zájmen (*s*) *nim*). Krácené *-i-* v těchto případech sice patří k regionálně příznakovým jevům, a příslušné podoby by tedy neměly být upravovány, ale v konkrétních dokladech – i přes podrobnou analýzu – je obtížné stanovit, nejde-li o písařskou chybu. (Podobně je tomu u podob *vanoce, domu*, v nichž je grafém bez diakritického znaménka.) Pokud není vysvětlení grafické podoby slova v jednom či druhém směru jednoznačné, ponechává se podoba podle originálu.

Stejně zásady jako pro hláskoslovné a tvaroslovné jevy a prvky obecné češtiny platí i pro moravské a slezské nářeční a oblastní jevy. Zachovávají se podoby slovesných tvarů *chcu, su*, ‚jsem‘, zájmených tvarů *ju, ňu*, pádové tvary jako (*za*) *chvilu, křidlicu* aj.

4. Pravopisné zásady se týkají jednak heslových slov, jednak příkladové části, tj. dokladového citátu.

a) Pro heslová slova se přijímají pravopisné zásady podle poslední pravopisné kodifikace (1993).

Obecná zásada psát heslová slova podle pravopisných pravidel znamená, že slova, která se stávají heslovými, ač se v dokladu vyskytují v nekodifikované podobě, se podávají v podobě kodifikované (např. *vyřehtaný* se opravuje na *vyřehtaný*).

Dílčí řešení se volí pro slova v *Pravidlech českého pravopisu* nezaznamenaná (anebo obecnými pravidly dosud neřešená) a dále pro výrazy, jejichž psaní v úzu se liší od kodifikovaných podob. První případ lze ilustrovat na příkladu výrazu *-náct*, druhý příkladem slova *štrúdl*.

Výraz *-náct* s významem ‚věk mezi jedenácti až devatenácti lety‘ není v platných *Pravidlech* zaznamenan. Jako heslové slovo se podává v podobě vyskytující se v dokladu. Je však prokazatelné, že se v úzu kromě podoby *-náct*, tj. se spojovníkem, vyskytuje i podoba *náct*, tj. bez spojovníku. Na tento stav upozorňuje poznámka na konci heslové statě. – U slov jako *štrúdl*, u nichž současná kodifikace předepisuje psaní s *-ú-*, avšak v úzu psaní slova kolísá mezi podobou s *-ú-* a s *-ů-* (*štrúdl* :: *štrůdl*), uvádějí se hes-

lová slova v kodifikované podobě, avšak v dokladu se ponechává podoba užitá pisatelem dopisu. V poznámce se pak podává o užívání obou podob krátký komentář.

b) V příkladové části (v dokladovém citátu) se opravují evidentní pravopisné omyly, např. napsání *jáký* místo *jaký*, *patý* místo *pátý*, *zrapnit* místo *ztrapnit*.

Kromě zásady opravovat písarské omyly se pro SSK přijímá zásada opravovat pravopisné chyby v psaní *y* a *i* v základu slova, v koncovkách podstatných a přídavných jmen a přičeští, chyby v psaní skupin *bě*, *pě*, *vě*, *mě/mně*, v psaní předložek a předpon *s* a *z*, v psaní souhláskových skupin (*-nn-* aj.). Všechny tyto opravy vycházejí z požadavku elementární srozumitelnosti.

Co se týče interpunkce, přijímá se zásada opravovat interpunkci tam, kde nesprávné psaní znesnadňuje vnímání textu. S ohledem na uchování autentičnosti dokladu se zachovává k chybám v interpunkci celkově tolerance.

VII. Uspořádání slovníku

1. Slovník je uspořádán abecedně. Vlastní slovník je doplněn přílohami: *Příloha 1. Frazémy a idiomy; Příloha 2. Charakteristika dopisů; Příloha 3. Ukázky dopisů.*

2. Heslové slovo

2. 1 Slova se uvádějí v reprezentativním tvaru. Jména jsou v 1. pádě čísla jednotného; podstatná jména – v odůvodněných případech – v 1. pádě čísla množného (**kukadla** mn. *oči*, **komisionálky** mn. *komisionální zkoušky*, **trable** mn. *potíže, nesnáze*).

U sloves má heslové slovo tvar infinitivu.

2. 2 Grafická podoba heslového slova se řídí pravopisnými pravidly. (O pravopisných zásadách přijatých pro slovník viz podrobněji v VI. 4.).

Hlásková podoba heslového slova se řídí podobou (podobami) doloženou v materiálové bázi (kromě koncovky, která je lemmatizována ke spisovné podobě). Proto jako heslová slova vystupují i hovorové varianty (**opikat**), podoby obecněčeské (**prej**, **týct**) a nářeční (**střešně**, **třešně**).

U sloves, u nichž absentuje v materiálové bázi tvar infinitivu, v úloze heslového slova vystupuje spisovná podoba (např. **vlézt**).

Jsou-li v materiálové bázi přítomny grafické a hláskové varianty, uvádějí se tyto varianty v lemmatu (srov. uvádění hláskových variant: **ségra, segra; též** kniž., **těž, tež** obl. mor.; a grafických variant: **SMSka, smska**).

Varianty, které v materiálové bázi absentují, se v záhlaví neuvádějí. Upozorňuje se na ně v poznámce umístěné na konci heslové statě. Např. u heslového slova **zdravka** se v poznámce upozorňuje, že „v úzu se též vyskytuje podoba *zdrávka*“.

2. 3 Homonyma (heslová slova stejného reprezentačního tvaru) se označují římskými číslicemi: srov. **super I** příd., **super II** přísl.

2. 4 Jako samostatné heslové slovo je zpracován zkratkový výraz **SMS**-uplatňující se jako první člen složeniny (*SMS-korespondence*).

3. Sdružování slov v jedné heslové statí (hnízdování)

Slovník ustupuje od zásady hnízdování. Výjimku tvoří případy slovnědruhovú homonymie existující mezi příslovci, spojkami, částicemi a citoslovci. V souborné heslové statí se slovnědruhovú homonyma diferencují pomocí římských číslic a uvedením zkratky příslušného slovního druhu. Např.: **akorát** přísl. a část. ob. **I** přísl. *právě, zrovna* ... **II** část. *vyj. zdůrazněné vytčení z celku; jen, pouze* ...

4. Záhlaví

Záhlaví obsahuje tyto údaje o heslovém slově: určení slovního druhu, tvaroslovnou charakteristiku a kvalifikátory označující příznakovost lexému a) z hlediska jeho útvarové, funkčně komunikační a stylové příslušnosti a platnosti a b) z hlediska vyjádření citového, volního a hodnotícího postoje (vztahu) uživatele jazyka k označované skutečnosti.

4. 1 Slovnědruhovú a tvaroslovnú charakteristika

U podstatných jmen se naznačuje slovnědruhovú příslušnost uvedením rodu a koncovky 2. pádu (**řev** -u m., **slohovka** -y ž., **albíčko** -a stř.), u sloves uvedením vidu (**čapnout** dok., **brečet** nedok.). U slov ostatních slovních druhů se uvádí slovnědruhovú charakteristika zkráceným označením slovního druhu (**hezounký** příd., **já** zájm., **párkrát** čísl., **děsivě** přísl., **dle** předl., **ač** spoj., **teda** část., **ach** citosl.).

Bez slovnědruhovú charakteristiky jsou slova citátová (**alias**).

U podstatných jmen se dále uvádějí údaje o užití množného čísla. Srov. **holka** ... **2.** mn. expr. *vrstevnice, kamarádky* ... **3.** zprav. mn. expr. *dívka jako předmět chlapeckého zájmu* ...